

ارزیابی اجرایی طرح‌های مرتع‌داری به منظور بهبود کمی و کیفی آنها (مطالعه موردی: طرح‌های مرتع‌داری استان اصفهان)

ولی‌الله رئوفی‌راد^{*}، قدرت‌الله حیدری و غلامرضا شجاعی

گروه مرتع‌داری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران. ^{*}رایانامه نویسنده مسئول: al.raufi@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۱/۲۹

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۵/۲۱

چکیده

مطالعه حاضر با هدف بررسی علل اجرا یا عدم اجرای پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌های مرتع‌داری استان اصفهان انجام شد. بدین منظور لیست کلیه طرح‌های مرتع‌داری تهیه شده و واگذار شده به بهره‌برداران (۳۶۵ فقره) با مراجعه به اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان اصفهان تهیه گردید. پروژه‌های پیش‌بینی شده مربوط به هر طرح در مرحله بعد با مطالعه طرح‌های مرتع‌داری استخراج گردید. سپس اطلاعات مربوط به کمیت و کیفیت اجرای پروژه‌ها و موانع موجود برای اجرای پروژه‌ها با بازدیدهای صحرایی از مراتع مورد نظر، مصاحبه با کارشناسان مرتع شهرستان‌های مختلف و بهره‌برداران مراتع تعیین و مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. یافته‌ها حاکی از عدم اجرای پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌ها به میزان متوسط ۵۸/۳۷ درصد بودند که پروژه‌های نصب آبشخوار، حفر چاه مالدار، قنات و چشمه و کپه‌کاری در این بین دارای بهترین وضعیت اجرایی و علوفه‌کاری دیم، تبدیل دیمزارهای کم‌بازده و کشت مستقیم علوفه یا علوفه‌کاری آبی دارای بدترین وضعیت اجرایی بودند. همچنین تجدیدنظر طرح‌های مرتع‌داری، عدم ارائه تسهیلات بانکی جهت اجرای پروژه‌ها، ضعف نظارت جهت اجرای پروژه‌ها، مشکلات با همجواران از نظر سامان عرفی، عدم خروج دام مازاد، سرمایه‌گذاری جهت اجرای طرح، مشکلات در تنسيق مرتع و عدم توافق مجریان طرح‌ها از مهمترین موانع فنی، اجتماعی و اقتصادی جهت اجرای طرح‌های مرتع‌داری می‌باشند. بنابراین به نظر می‌رسد که طرح‌های موجود به دلیل مشکلات فنی، اجتماعی و اقتصادی کارایی لازم را نداشته و باید از این لحاظ تجدیدنظر گردند. همچنین در تهیه طرح‌های جدید باید به مسائل فنی، اجتماعی و اقتصادی جدی‌تر نگاه شود و مسائلی همچون استفاده چندمنظوره از مراتع نیز لحاظ گردد.

واژه‌های کلیدی: طرح‌های مرتع‌داری، مشکلات فنی، مشکلات اقتصادی، بهره‌برداران، اصفهان.

مقدمه

محدوده‌های بهره‌برداری تشکلهای کانونی است (ابراهیمی میمند، ۱۳۸۸؛ اسکندری و همکاران، ۱۳۸۷؛ افتخاری، ۱۳۹۰؛ دهداری و همکاران، ۱۳۹۳). اجرای طرح‌های مرتع‌داری که از سال ۱۳۵۴ شکل گرفته در برنامه توسعه دوم و سوم نیز به عنوان بارزترین

طرح مرتع‌داری برنامه مدونی به منظور اعمال مدیریت با هدف حفظ، اصلاح، احیاء و بهره‌برداری اصولی و پایدار مراتع می‌باشد. در این راستا مهمترین استراتژی در مدیریت مراتع کشور، تهیه و اجرای طرح‌های مرتع‌داری در سامانه‌های عرفی و یا

سیاست اجرایی بخش مرتع در سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به مرحله اجرا در آمده است. طرح‌های مرتع‌داری به عنوان واحدهای اجرایی پروژه‌های اصلاح و احیاء مراتع بوده و با توجه به مطالعات انجام شده، مناطق مناسب در آنها مشخص و عملیات اجرایی در این عرصه‌ها صورت می‌گیرد (سرداری، ۱۳۸۰). ضمن آنکه مدیریت چرای دام در آنها به روش‌های علمی نیز به مرحله اجرا در می‌آید. برخی متخصصان با این حال بر این عقیدند که بررسی‌های صحرائی طرح‌های مرتع‌داری در حد معقولی نیست (Huntsinger & Hopkinson, 1996; Nathan, 2004).

تحقیقات متعددی در زمینه طرح‌های مرتع‌داری صورت گرفته است. بعضی از محققان اثربخشی این طرح‌ها را مثبت ارزیابی کرده (افتخاری، ۱۳۹۰؛ دهداری و همکاران، ۱۳۹۳؛ رئوفی، ۱۳۸۵؛ رحیمی سوره، ۱۳۸۴؛ کوسه‌غراوی، ۱۳۷۶؛ سندگل و مقدم، ۱۳۷۹؛ دهقان‌سلماسی، ۱۳۷۳) و محققان دیگری اثرات مثبتی برای این طرح‌ها قائل نیستند (امیری و ارزانی، ۱۳۹۲؛ سرداری، ۱۳۸۰؛ آذرنیوند و همکاران، ۱۳۸۶؛ طاهری، ۱۳۷۸). علل به اجرا در نیامدن طرح‌های مرتع‌داری به دلیل عدم تطابق برنامه‌ها و پروژه‌های پیش‌بینی شده در کتابچه طرح با وضعیت و استعداد منطقه است (Anonymous, 1996; Quinn et al., 2007). اطلاع دقیق از وضعیت پوشش گیاهی یکی از عوامل اساسی در برنامه‌ریزی و ارئه روش مناسب مدیریت دام و مرتع جهت مشخص کردن واحدهای اقتصادی و اجتماعی است (ارزانی و همکاران، ۱۳۸۴؛ ازکیا و ایمانی، ۱۳۹۰). Huntsinger و Hopkinson (۱۹۹۶) و Quinn و همکاران (۲۰۰۷) اظهار داشتند ضروری است که بخش دولتی از اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مرتبط با منابع طبیعی پشتیبانی کند. قائمی (۱۳۸۰) در ارزیابی اثرات طرح‌های

مرتع‌داری و واگذاری آنها به بهره‌برداران در بهبود مراتع استان آذربایجان غربی بیان داشت که بین وضعیت مرتع در طرح‌های مرتع‌داری با وضعیت مراتع بدون طرح مرتع‌داری اختلاف معنی‌داری وجود دارد. همچنین امیری و ارزانی (۱۳۹۲)، سرداری (۱۳۸۰)، آذرنیوند و همکاران (۱۳۸۶) و طاهری (۱۳۷۸) بیان داشتند که پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌های مرتع‌داری به دلایل مختلفی همچون نبود نظارت کافی و ضمانت اجرایی، کمبود اعتبارات و امکانات، عدم آگاهی کافی مرتع‌داران، عدم توانایی مالی مجریان، عدم تمایل مجری به اجرای طرح، عدم طراحی صحیح، عدم هماهنگی و اعمال نظر مجریان در طرح و عدم تطابق برنامه‌ها با واقعیت‌های عرصه یا اجرا نمی‌شوند و یا در صورت اجرا، مطابق با آن کمیت و کیفیت موجود در طرح و بر طبق برنامه زمانی پیش‌بینی شده در طرح مرتع‌داری اجرا نمی‌شوند.

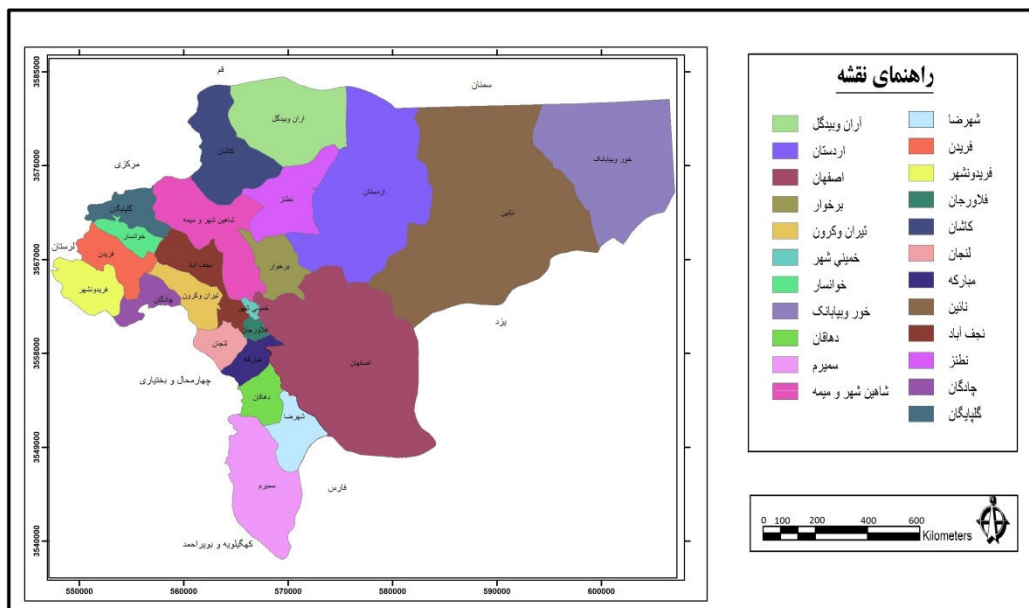
برای آگاهی از میزان اجرا و موفقیت پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌های مرتع‌داری باید این طرح‌ها طبق برنامه زمانی و مکانی پیش‌بینی شده در کتابچه طرح‌های مرتع‌داری مورد ارزیابی قرار گیرد به ارزیابی اجرائی معروف بوده و متأسفانه در طرح‌های مرتع‌داری کمتر انجام می‌شود. ارزیابی اجرائی به منظور تطابق فعالیت‌های طراحی شده در طرح با شرایط قابل پیش‌بینی صورت می‌گیرد. همچنین با ارزیابی اجرائی می‌توان مشخص کرد که کدام متغیر تاثیر بیشتری در تغییرات کمی و کیفی مراتع دارند. این گونه مطالعات اگرچه ساده به نظر می‌رسند، نقش اساسی در موفقیت طرح‌های مرتع‌داری دارند. در واقع لازمه موفقیت طرح‌های مرتع‌داری به اجرای صحیح و به موقع موارد پیش‌بینی شده در آنها بر می‌گردد (ابراهیمی میمند، ۱۳۸۸). هدف از این تحقیق، ارزیابی علل و عوامل موفقیت یا عدم موفقیت طرح‌های

مرتع‌داری از نظر اجرایی در مراتع استان اصفهان بر اساس مشاهدات صحرائی، نظرات کارشناسان و بهره‌برداران مراتع می‌باشد.

مواد و روش‌ها

استان اصفهان با وسعت ۱۰/۷ میلیون هکتار در عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۴۲ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۳۰ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۴۹ درجه و ۳۷ دقیقه تا ۵۵ درجه و ۲۹ دقیقه شرقی واقع شده و بالغ بر ۳/۹ میلیون نفر جمعیت دارد. مساحت استان اصفهان نسبت به ایران معادل ۶/۵ درصد بوده و به لحاظ اقلیمی دارای سه ناحیه کوهستانی، جلگه و

کویری است. بلندترین و سردترین منطقه اصفهان در شهرستان فریدون‌شهر با ارتفاع ۴۴۰۹ متر و پست‌ترین و گرم‌ترین نقطه در خورویببانک با ارتفاع ۷۵۴ متر از سطح دریا قرار دارند. متوسط بارندگی سالیانه استان ۱۱۶ میلی‌متر است. حداکثر دما در خورویببانک ۴۵/۶ درجه سانتیگراد و حداقل در فریدن ۲۰/۸- درجه سانتیگراد است. عرصه‌های طبیعی استان ۹۰ درصد مساحت آنرا پوشش دادخ و شامل ۶/۳ میلیون هکتار مراتع ییلاقی، قشلاقی و میان‌بند، ۲/۲ میلیون هکتار اراضی بیابانی و کویری و ۱ میلیون هکتار تپه‌های شنی و شنزار و ۱۰۰۰۰۰ هکتار جنگل‌های طبیعی است (شکل ۱).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

تحقیق حاضر در سطح مراتع استان اصفهان انجام شد. مشاهدات و بازدیدهای عرصه‌ای، مصاحبه با کارشناسان ادارات منابع طبیعی و مصاحبه با بهره‌برداران شهرستان‌های مختلف استان اصفهان به منظور آگاهی از کمیت و کیفیت اجرایی پروژه‌های طراحی شده در طرح‌های مرتع‌داری و شناخت دقیق

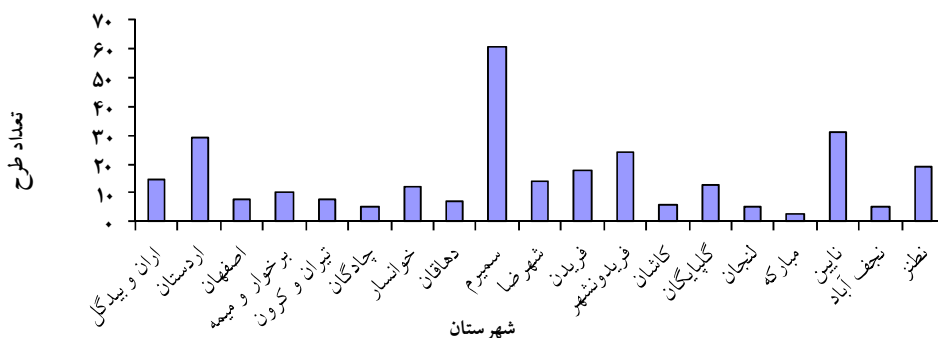
مسائل و موانع اجرایی آنها مد نظر قرار گرفت. بدین منظور، ابتدا لیست کلیه مراتع دارای طرح‌های مرتع‌داری در حال اجرا با مراجعه به اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان اصفهان تهیه گردید. سپس با مطالعه کتابچه طرح‌ها، لیست پروژه‌های پیش‌بینی شده جهت احیاء، اصلاح و مدیریت مراتع و

نتایج

نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که ۳۶۵ فقره طرح مرتع‌داری تا سال ۱۳۸۶ در سطح استان اصفهان تهیه شده که شهرستان‌های سمیرم (۶۳ فقره طرح)، اردستان (۳۹ فقره طرح) و نایین (۳۸ فقره طرح) دارای بیشترین تعداد طرح مرتع‌داری و شهرستان‌های کاشان (۳۸ فقره طرح)، لنجان (۵ فقره طرح) و مبارکه (۴ فقره طرح) دارای کمترین تعداد طرح مرتع‌داری تهیه شده می‌باشد (شکل ۲).

همچنین شهرستان‌های نایین (۴۷۸۷۳۶/۱۸ هکتار)، اردستان (۳۳۳۷۹۵/۳۳ هکتار) و اصفهان (۱۴۳۰۷۶ هکتار) دارای بیشترین سطح مراتع‌داری به شکل طرح مرتع‌داری و شهرستان‌های لنجان (۲۱۲۶ هکتار)، چادگان (۸۶۷۵/۳۶ هکتار) و مبارکه (۱۰۶۲۲/۴۲۸ هکتار) دارای کمترین سطح مراتع‌داری طرح مرتع‌داری بودند (شکل ۳).

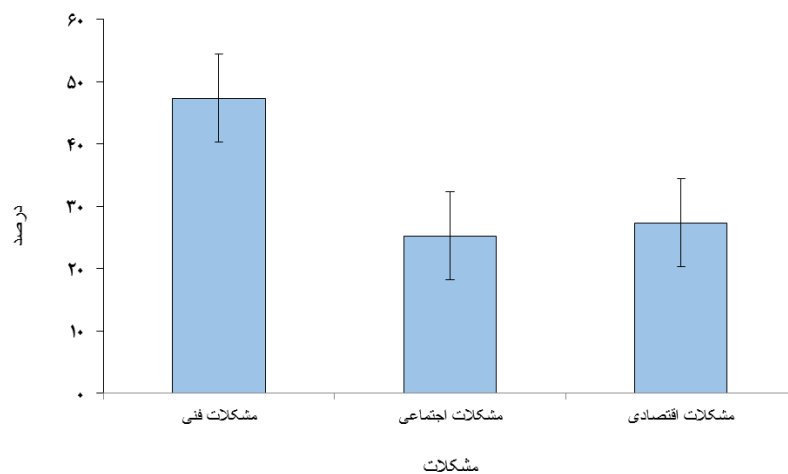
زمان‌بندی اجرای آنها آماده شد. در مرحله بعد، بازدیدهای عرصه‌ایی به همراه کارشناسان ادارات منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان‌های مختلف استان اصفهان و نماینده بهره‌برداران هر طرح جهت آگاهی از کمیت و کیفیت اجرای پروژه‌های طرح‌های مرتع‌داری انجام گرفت. همچنین مصاحبه‌هایی با کارشناسان مراتع ادارات منابع طبیعی شهرستان‌های مختلف استان اصفهان و نمایندگان بهره‌برداران مراتع با استفاده از پرسش‌نامه‌هایی شامل سوالات چندگزینه‌ای صورت گرفت. برای تامین روایی پرسش‌نامه از نظرات کارشناسان مختلف مراتع استفاده شد و همچنین برای محاسبه ضریب قابلیت اعتماد پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن ۷۶ درصد به دست آمد. اطلاعات جمع‌آوری شده در نهایت به روش آمار توصیفی (درصد) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

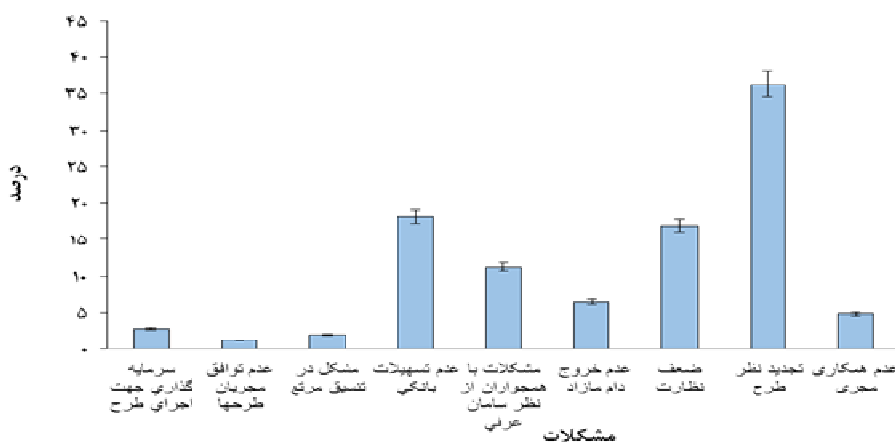
شکل ۲. طرح‌های مرتع‌داری شهرستان‌های مختلف استان اصفهان

های پیش‌بینی شده در طرح‌های مرتع‌داری استان اصفهان اجرا نشده‌اند که در این بین، پروژه‌های نصب آبشخوار فلزی (با متوسط ۷۵/۷۹ درصد)، حفر چاه

یافته‌ها حاکی از اجرای پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌ها به میزان متوسط ۴۱/۶۳ درصد بود. به عبارت دیگر به طور متوسط ۵۸/۳۷ درصد از پروژه-

شکل ۵. سهم هر کدام از مشکلات فنی، اجتماعی و اقتصادی در اجرای پروژه‌های طرح‌های مرتعداری استان اصفهان

شکل ۶. عمده‌ترین مشکلات فنی، اجتماعی و اقتصادی در اجرای پروژه‌های طرح‌های مرتعداری استان اصفهان

بحث و نتیجه‌گیری

به عنوان مثال پروژه‌هایی نظیر بذرپاشی و کپه‌کاری در مراتع با وضعیت فقیر و اعمال مدیریت اصولی در مراتع با وضعیت متوسط نتایج خوبی به دنبال خواهد داشت. لیکن در این طرح‌ها باید به مواردی مانند وضعیت مراتع توجه کافی شود (سرداری، ۱۳۸۰). شهرستان‌های نایین و اردستان (به استثنای شهرستان

طرح‌های مرتعداری به جهت تلفیق گزینه‌های مختلف مدیریت چرا می‌تواند به طور ویژه مورد بررسی قرار گیرند. طراحی و تهیه یک طرح مرتعداری و محتوای پروژه‌های پیشنهادی در این طرح‌ها که با وضعیت مراتع ارتباط تنگاتنگی دارد، می‌تواند در اثر بخشی آنها نقش اساسی را ایفا نماید.

مرتع‌داری، ضعف نظارت جهت اجرای پروژه‌ها، عدم خروج دام مازاد و مشکلات در تنسيق مرتع از عمده‌ترین دلایل عدم اجرای طرح‌های مرتع‌داری در منطقه مورد مطالعه بودند که در تحقیقات رمضانی (۱۳۷۷)، عباسی (۱۳۷۶)، امیری و ارزانی (۱۳۹۲)، سرداری (۱۳۸۰) و طاهری (۱۳۷۸) نیز به آنها اشاره شده است. محققان مذکور، علاوه بر مشکلات فوق، مسائلی همچون عدم تطابق محتوای پروژه‌های پیشنهادی در این طرح‌ها با وضعیت مراتع، را از دیگر مشکلات و موانع فنی جهت اجرایی شدن طرح‌های مرتع‌داری دانستند. همچنین مهمترین مشکلات اجتماعی، مشکلات با همجواران از نظر سامان عرفی و عدم توافق مجریان طرح‌ها و مهمترین مشکلات اقتصادی همچون عدم ارائه تسهیلات بانکی، سرمایه‌گذاری جهت اجرای پروژه‌ها بودند (شکل ۵ و ۶). نتایج حاصل از این تحقیق، با نتایج تحقیقات کریمیان و همکاران (۱۳۸۸)، دهداری و همکاران (۱۳۹۳) و آذرنیوند و موسوی‌نژاد (۱۳۸۲) مطابقت دارد. از آنجایی که بیشتر مصاحبه‌شوندگان معتقد بودند که این طرح‌ها بدون مراجعات لازم و کافی به منطقه تهیه شده‌اند و شرایط موجود در منطقه به طور کامل در طرح‌ها در نظر گرفته نشده است، عدم اجرایی شدن آنها و همینطور درخواست تجدیدنظر طرح‌های مرتع‌داری به دلیل عدم مطابقت با شرایط منطقه و همینطور عدم مطابقت با وضعیت مراتع که روش مرتع‌داری و پروژه‌های اصلاحی و احیایی خاصی را طلب می‌کند را تا حدودی قابل پیش‌بینی می‌باشد (سرداری، ۱۳۸۰؛ رمضانی، ۱۳۷۷؛ طاهری، ۱۳۷۸). بنابراین باید تا حد امکان سعی شود آن دسته از طرح‌هایی که پروژه‌های پیش‌بینی شده در آنها با شرایط منطقه همخوانی ندارد مورد تجدیدنظر قرار بگیرند.

ضعف نظارت جهت اجرای پروژه‌ها طبق نتایج

دارای بیشترین طرح مرتع‌داری از نظر سطح و تعداد می‌باشند (شکل ۲ و ۳) که از نظر اجرایی نیز از وضعیت مطلوبی نسبت به سایر شهرستان‌های استان برخوردار بودند. بنابراین تعداد بهره‌بردار یکی از فاکتورهای مهم در اجرایی طرح‌های مرتع‌داری می‌باشد، چرا که اکثریت مراتع در شهرستان‌های نایین و اردستان تک‌بهره‌بردار و یا با بهره‌بردار کم می‌باشند. بنابراین به نظر می‌رسد اگر طرف قرارداد در واگذاری طرح‌های مرتع‌داری به بهره‌بردارن یک فرد مشخص باشد خیلی بهتر و راحت‌تر می‌توان طرح را اجرا کرد. همچنین با توجه به اینکه حدود ۵۸/۳۷ درصد از پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌های مرتع‌داری اجرا نشده‌اند (شکل ۴)، باید گفت که این طرح‌ها از موفقیت بالایی برخوردار نبوده‌اند که در تحقیقات امیری و ارزانی (۱۳۹۲)، سرداری (۱۳۸۰)، طاهری (۱۳۷۸) و آذرنیوند و همکاران (۱۳۸۶) نیز به آن اشاره شده است.

از طرف دیگر با توجه به وضعیت اجرایی پروژه‌های نصب آب‌شخوار، حفر چاه مال‌داری، قنات و چشمه و کپه‌کاری که دارای بهترین وضعیت اجرایی و وضعیت اجرایی علوفه‌کاری دیم، تبدیل دیمزارهای کم‌بازده و کشت مستقیم علوفه یا علوفه‌کاری آبی که دارای بدترین وضعیت اجرایی بودند (شکل ۴)، باید عنوان کرد که پروژه‌هایی که از نظر زمانی زود بازده باشند و نیاز به نیروی کاری کمتری دارند، از ضمانت اجرایی بهتری برخوردار می‌باشند. به عنوان مثال پروژه‌هایی مانند نصب آب‌شخوار، حفر چاه مال‌داری در شهرستان‌های نایین و اردستان از وضعیت اجرایی بهتری برخوردار بودند. بهره‌بردارن از این رو بیشتر تمایل به سمت چنین پروژه‌هایی دارند که لازم است در تهیه طرح‌های جدید از طرف نهادهای ذیربط به این قبیل پروژه‌ها توجه لازم و کافی شود. از طرف دیگر مشکلات فنی همچون تجدیدنظر طرح‌های

حاصل از این تحقیق و همچنین تحقیقات دیگر (کریمیان و همکاران ۱۳۸۸؛ Quinn et al., 2007) یکی دیگر از مشکلات مهم جهت اجرای پروژه‌ها است. از آنجایی که ادارات منابع طبیعی با کمبود نیرو مواجه هستند (اظهارات کارشناسان، کریمیان و همکاران، ۱۳۸۸) و از طرف دیگر تعداد طرح‌های مرتع‌داری نسبت به امکانات انسانی و تجهیزاتی ادارات منابع طبیعی زیاد می‌باشند، بنابراین نظارت کامل به منظور اجرایی شدن پروژه‌های طرح‌های مرتع‌داری عملاً کاری غیرممکن می‌باشد (خلیقی، ۱۳۸۳). به نظر می‌رسد که تشکیل گروه‌ها یا شرکت‌های مهندسیین ناظر مراتع در این راستا جهت نظارت بر مراحل اجرایی طرح‌ها همانند مهندسیین ناظر مزارع در بخش کشاورزی می‌تواند راهگشا باشد (رئوفی‌راد و همکاران، ۱۳۸۷).

عدم خروج دام مازاد و مشکلات در تنسيق مرتع از مشکلات فنی دیگری است که مانع از اجرای پروژه‌های طرح‌های مرتع‌داری به طور کامل می‌شوند که دلایل این امر را می‌توان در مشاع بودن مراتع، افزایش هزینه‌های زندگی و همچنین اختلاف نظر بهره‌برداران و کارشناسان در ظرفیت مجاز مراتع جستجو کرد. با توجه به اینکه هزینه‌های زندگی در سال‌های اخیر به شدت افزایش یافته و همچنین با توجه به اینکه بیشتر بهره‌برداران مرتعی هیچ منبع درآمد دیگری بجز دامداری مبتنی بر مرتع ندارند، بنابراین طبیعی است که مسائل اقتصادی نسبت به مسائل اکولوژیکی در اولویت قرار گیرند (امیری و ارزانی، ۱۳۹۲). از طرف دیگر نتایج این تحقیق مشخص کرد که مشکلات همجواران سامان‌های عرفی و عدم توافق مجریان طرح‌ها مهمترین مشکلات اجتماعی جهت اجرایی شدن پروژه‌های طرح‌های مرتع‌داری می‌باشند (شکل ۶). با توجه به نتایج تحقیقات پیشین (کوسه غراوی، ۱۳۷۶) و اظهار نظر

بسیاری از بهره‌برداران در این تحقیق، هیچ گونه کلاس توجیهی که در آن حداقل بتوان نمایندگان و ریش‌سفیدان بهره‌برداران را توجیه کرد در هنگام تهیه طرح‌ها (و بعد از آن نیز) از طرف نهادهای ذیربط برگزار نشده است. بعضی از بهره‌برداران حتی از وجود طرح برای مراتع خود اظهار بی‌اطلاعی می‌کردند و از شواهد کاملاً مشخص بود که آموزش و ترویج قابل قبولی از طرف کارشناسان و مدیران منابع طبیعی شهرستان و استان برای اجرای طرح‌ها صورت نگرفته است. در این راستا می‌توان مشکلات فوق را با شناخت نیازهای واقعی بهره‌برداران با توجه به زمان و مکان آن (آذرینوند و همکاران، ۱۳۸۶)، برنامه‌ریزی اصولی برای تعیین مناسب‌ترین روش‌های ترویجی در هر منطقه، برگزاری کلاس‌های ترویجی منظم و هدف‌دار، ایجاد انگیزه در بهره‌برداران جهت شرکت در کلاس‌ها و برنامه‌های ترویجی از طریق انتخاب بهره‌برداران نمونه، اهداف جوایز و تسهیلات ویژه همراه با آموزش مروجان بومی آشنا با آداب و رسوم بهره‌برداران هر منطقه مرتفع ساخت (رئوفی و همکاران، ۱۳۸۷).

عدم ارائه تسهیلات بانکی و سرمایه‌گذاری جهت اجرای پروژه‌ها از مهمترین موانع اقتصادی جهت اجرای پروژه‌های طرح‌های مرتع‌داری می‌باشند (شکل ۶). از آنجایی که بیشتر بهره‌برداران مراتع ایران از بنیه مالی ضعیفی برخوردار بوده (مقدم، ۱۳۷۹؛ مصداقی، ۱۳۸۲)، و همچنین به دلیل ملموس نبودن و زودبازده نبودن طرح‌های وابسته به مراتع، سرمایه‌گذاری جهت اجرای پروژه‌ها امری بعید و به دور از انتظار به نظر می‌رسد (ازکیا و ایمانی، ۱۳۹۰). بنابراین پرداخت تسهیلات بانکی به منظور اجرای پروژه‌ها می‌تواند به اجرایی شدن هرچه بیشتر و بهتر پروژه‌های پیش‌بینی شده در طرح‌های مرتع‌داری کمک شایانی نماید.

در مجموع طرح‌های موجود در منطقه مورد

منطقه لار. تحقیقات مرتع و بیابان ایران، (۲): ۱۵۹-۱۷۰.

آذرنیوند، ح. و موسوی نژاد، ع. (۱۳۸۲) بررسی اثر طرح‌های مرتع‌داری در وضعیت، گرایش، تولید و ظرفیت مراتع استان سمنان. مجموعه مقالات دومین همایش ملی مرتع و مرتع‌داری ایران، انجمن مرتع‌داری ایران. کرج، شهریور: ۲۵۳-۲۴۸.

ابراهیمی میمند، م. ع. (۱۳۸۸) بررسی اثرات اجرای طرح‌های مرتع‌داری بر پوشش گیاهی و خاک مراتع (مطالعه موردی مراتع اشتهارد)، پایان نامه کارشناسی ارشد مرتع‌داری دانشگاه تربیت مدرس. نور، ۹۳ صفحه.

ارزانی، ح.، آذرنیوند، ح. و مهربانی، ع. ا. (۱۳۸۴) حداقل مساحت مرتع مورد نیاز دامداران روستایی استان مرکزی. مجله بیابان، (۲): ۲۲۷-۳۳۸.

ازکیا، م. و ایمانی، ع. (۱۳۹۰) تحلیل نظری نظام‌های بهره‌برداری از مراتع. توسعه روستایی، ۲۰: ۱-۲۸.

اسکندری، ن.، علیزاده، ع. و مهدوی، ف. (۱۳۸۷) سیاست‌های مرتع‌داری در ایران. انتشارات پونه. تهران، ۱۹۶ صفحه.

افتخاری، ع. (۱۳۹۰) بررسی و مقایسه تاثیر انواع مدیریت بر وضعیت مراتع (مطالعه موردی مراتع ساوه و زرنده). رساله دکترای مرتع‌داری. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. تهران، ۲۱۵ صفحه.

امیری، ف. و ارزانی، ح. (۱۳۹۲) مدل شایستگی استفاده مشترک گوسفند و بز از مراتع. تحقیقات مرتع و بیابان ایران، (۱): ۲۰-۵۰.

خلیقی، م. (۱۳۸۳) بررسی شیوه‌های مختلف بهره‌برداری از مراتع و تاثیر آن در تخریب و بهبود مراتع، سومین همایش ملی مرتع و مرتع‌داری ایران. تهران. شهریور: ۷۵۳-۷۳۹.

دهداری، س.، ارزانی، ح.، موحد، ح.، زارع چاهوکی، م. ع. و شعبانعلی قمی، ح. (۱۳۹۳) کاربرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) در مقایسه وضعیت بهره‌برداری

مطالعه به دلیل مشکلات فنی، اجتماعی و اقتصادی کارایی لازم را نداشته و باید از این لحاظ، مورد تجدیدنظر قرار بگیرند. در تهیه طرح‌های جدید باید سعی شود تا به مسائل فنی، اجتماعی و اقتصادی جدی‌تر نگاه شود. همچنین پروژه‌های طراحی شده منطبق با شرایط اجتماعی، اقتصادی و بوم‌شناختی می‌بایست مطابق با آن کمیت، کیفیت و برنامه زمانی هر طرح اجرا شوند. تنها در این صورت است که تهیه و اجرای طرح‌های مرتع‌داری می‌تواند راهگشای مسائل و مشکلات موجود در مراتع باشد. همچنین لازم است که استفاده چندمنظوره از مراتع در تهیه این طرح‌ها مدنظر قرار گیرد، چرا که نگاه کردن به اقتصاد مرتع تنها از دید فرآورده‌های دامی، نوعی اقتصاد تک محصولی خواهد بود که بنابر اعتقاد متخصصان شکننده و بدون ثبات بوده و از نظر سیاسی وابستگی - آور است (نبوی و فغانی، ۱۳۹۰). بنابراین در نظر گرفتن استفاده چندمنظوره از مراتع در طرح‌های مرتع‌داری می‌تواند عامل مهمی در ارتقاء سطح درآمد بهره‌برداران مراتع بوده و نیز گامی مهمی به سوی شکوفایی اقتصادی و مدیریت پایدار مراتع باشد.

سپاسگذاری و قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند که از زحمات مهندس غلامرضا شجاعی (کارشناس ارشد مرتع اداره منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان شهرضا) به دلیل همکاری همه‌جانبه در اجرای این پژوهش تقدیر و تشکر کنند.

منابع

آذرنیوند، ح.، نامجویان، ر.، ارزانی، ح.، جعفری، م. و زارع چاهوکی، م. ع. (۱۳۸۶). مکان‌یابی برنامه‌های اصلاح و احیاء مراتع با استفاده از GIS و مقایسه آن با پروژه‌های پیشنهادی در طرح‌های مرتع‌داری مراتع

- رحیمی سوره، ص. و صادقی، ح. (۱۳۸۴) محاسبه و تحلیل عوامل موثر در کارایی تولید طرح های مرتع‌داری واگذار شده (خصوصی سازی مراتع)، مطالعه موردی استان های خراسان، یزد و آذربایجان غربی. نشریه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ویژه‌نامه بهره‌وری و کارایی، ۳۳: ۳۱-۶۵.
- رضانی، ع. (۱۳۷۷) ارزیابی خصوصی سازی مراتع در قالب طرح‌های مرتع‌داری در استان فارس، پایان نامه کارشناسی ارشد مرتع‌داری دانشگاه تربیت مدرس. نور، ۷۱ صفحه.
- رئوفی، م. (۱۳۸۵) بررسی تاثیر اجرای طرح های مرتع‌داری بر درآمد مرتع‌داران، مطالعه موردی بخش بلده نور. اولین کنفرانس ملی راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار، تهران، بهمن: ۷۳۹-۷۵۳.
- رئوفی‌راد، و.ا.، پای‌رنج، ج.، و مصطفوی‌زاده‌اردستانی، ل. (۱۳۸۷) بررسی مسائل و مشکلات آموزشی-ترویجی کشاورزان و ارائه راهکارهای ترویجی در جهت توسعه کشاورزی پایدار. اولین همایش ملی مدیریت و توسعه کشاورزی پایدار در ایران. اهواز، دی: ۶۳۸-۶۴۹.
- نبوی، س.ج. و فغانی، م. (۱۳۹۰). استفاده چند منظوره از مراتع، گامی به سوی شکوفایی اقتصادی مطالعه موردی: حوزه آبخیز سرخ آباد سوادکوه، نخستین همایش ملی جهاد اقتصادی در عرصه کشاورزی و منابع طبیعی، قم، آذر: ۷۳۹-۷۵۳.
- Anonymous, A. (1996) Social economical societies of Noor rood basin deputy of watershed management of mazandaran. Payam-e Noor University. Mazandaran, 140 p.
- Huntsinger, L. and Hopkinson, P. (1996) Viewpoint: Sustaining rangeland landscapes: a social and ecological process. Journal of Range Management. 49: 167-173 .
- Nathan, F.S. (2004). Viewpoint: the need for qualitative research to understand ranch Management. Journal of Range Management, 57: 668-674.
- Quinn, C.H., Huby, M., Kiwasilla, H. and Lovett, J.C. (2007) Design principle and common pool resource management: an institutional approach to evaluating community management in semi-arid مراتع طرح‌دار و بدون طرح شهرستان سمیرم. تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۲۱(۳): ۳۸۳-۳۹۳.
- دهقان‌سلماسی، م.ج. (۱۳۷۳). مروری بر مرتع‌داری ایران. جنگل و مرتع، ۲۱: ۱۶-۱۸.
- سرداری، م. (۱۳۸۰) بررسی تاثیر مدیریت بر وضعیت مراتع استان چهارمحال بختیاری. دومین همایش ملی مرتع و مرتع‌داری ایران، کرج، بهمن: ۸۵۴-۸۵۸.
- سندگل، ع. و مقدم، م.ر. (۱۳۸۳) اثر کوتاه مدت سیستم‌ها و شدت‌های چرا بر خاک، پوشش گیاهی و تولیدات دامی در چراگاه *Bromus tomentellus*. منابع طبیعی ایران، ۲: ۳۲۹-۳۳۹.
- طاهری، ع. (۱۳۷۸) تحلیل اقتصادی طرح‌های مرتع‌داری در استان مرکزی. پایان نامه کارشناسی ارشد مرتع‌داری. دانشگاه تربیت مدرس. نور، ۷۲ صفحه.
- عباسی، ق. (۱۳۷۶). طرح مرتع‌داری در استان مرکزی. جنگل و مرتع، ۳۴: ۱۳-۲۱.
- قائمی، م. (۱۳۸۲) ارزیابی اثرات طرح‌های مرتع‌داری و واگذاری آنها به بهره‌برداران در بهبود مراتع استان آذربایجان غربی (مثال موردی: سرهلان سلماس). تحقیقات مرتع و بیابان ایران، ۱۰(۲): ۱۵۳-۱۶۷.
- کریمیان، ع.ا.، بارانی، ح.، محبوبی، م.ر. و یغمایی، ف. (۱۳۸۸) بررسی علل و عوامل موفقیت یا عدم موفقیت بکارگیری سیستم‌های چرای در طرح‌های مرتع‌داری (مطالعه موردی طرح‌های مرتع‌داری مراتع قشلاقی استان سمنان). مجله علمی پژوهشی مرتع، ۳(۲): ۲۱۷-۲۳۱.
- کوسه‌غراوی، ی. (۱۳۷۶) بررسی فعالیت‌ها و نقش حفاظتی، احیایی ترویج مرتع‌داری منطقه گرگان و گنبد. پایان نامه کارشناسی ارشد مهندسی ترویج و آموزش کشاورزی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات. تهران، ۱۲۴ صفحه.
- مصدقی، م. (۱۳۸۲) مرتع‌داری در ایران. چاپ چهارم. انتشارات دانشگاه امام رضا. مشهد، ۳۳۳ صفحه.
- مقدم، م.ر. (۱۳۷۹) مرتع و مرتع‌داری. انتشارات دانشگاه تهران. تهران، ۴۷۰ صفحه.

Implementing monitoring range plans to improve their quantity and quality (Case study: Isfahan range management plans)

Valiollah Raufirad*, Qodratollah Heidari, and Gholamreza Shojaei

Department of Rangeland, Sari University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Sari, Iran.

*Corresponding Author Email Address: al.raufi@yahoo.com

Date of Submission: 2014/08/12 Date of Acceptance: 2015/02/18

Abstract

This study evaluated the implementation or non-implementation of predicted project of range plan in Isfahan province. Accordingly, first, the list of range management plans was prepared. Next, the list of predicted projects for each plan was extracted. Afterwards, quantity and quality of information and barriers to project implementation were determined by using the field visits of rangelands, interviews with experts and exploiters of rangelands. The results showed that the predicted projects of Range plans have not completely implemented (average 37/58%). In the meantime, the projects of water container, livestock wells, aqueducts and fountains and pile had the best condition and dry farming, direct seeding had the worst condition. Also The revise of the Range Management Plan, failure to provide banking facilities for projects, weakness monitoring projects, problems with the proximity of range allotments, no exit surplus livestock, venture capital for projects, formulates problems in range, and the lack of consent of plan executors were the most important technical, social and economic barriers. It seems that range plans do not have enough efficiency due to technical, social and economic problems. Therefore, they should be revised in this regard regarding multiuse of rangelands.

Keywords: range plans, technical problems, economic problems, exploiters, Isfahan.